



## ที่ชालายสิบสองนักษัตร

คุณวรรณ นงนุช\*

ชื่อวัตถุ	ที่ชालายสิบสองนักษัตร
เลขทะเบียน	ฎ.๑๕/๙
แบบศิลปะ/สมัย	ศิลปะจีน ราชวงศ์ชิง พุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕
วัสดุ (ชนิด)	ดินเผาเขียนสีครามใต้เคลือบ เขียนสีเหนือเคลือบ และถาดทองเหลืองกะไหล่ทอง
ที่มา	นายถนันท พิศาลบุตร ทายาทกองมรดกของนางล้อม เหมชะญาติ (ห้าง่วนฮวดเส็ง) มอบให้แก่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๒
สถานที่จัดแสดง	พระที่นั่งวสันตพิมาน (ล่าง) พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

\* ภัณฑารักษ์ชำนาญการ สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร

# ความเป็นมาของที่ยกเงินอย่างสยาม

เดิมทีเครื่องท่อน้ำเงิน ซึ่งใช้ในการขนส่งเงินเพียงสองแบบ คือ อย่างแรกเป็นถ้วยที่มีฝาผนึกขนาดใหญ่ ซึ่งเสกขึ้นจากถ้วยโดยตรงหรือเงินแท่งเต็มทีละน้อยในฝักถ้วย หรือท่อนที่มีถ้วยเล็กที่ไม่มีฝาเป็นถ้วยตวง สำหรับเงินแท่งก็ได้เป็นถ้วยวัดเงินที่ตวงเงินลงถ้วย ท่อนที่มีถ้วยตวงที่ตั้งบนหลังฝักถ้วยจะวางอย่างที่สอง เป็นท่อนที่มีถ้วยเป็นขาและมีถ้วยตวงติดไว้ จัดเป็นชุดโดยตั้งเป็นแบบอย่าง จากทรงถ้วยตวงถ้วย ฝรั่งมักขุดเงินแต่ถ้วย หรือขุดเงินท่อนท่อน ซึ่งที่นี้จะไม่ใช่หลอดขุดและไม่เอาขึ้นท่อนที่รับส่วนภาชนะเดียวกับถ้วย

ชุดสยามเริ่มแรกดูเหมือนจะวางแบบอย่างมาจากแบบอย่างจีน มีหลักฐานว่าตั้งแต่กรุงศรีอยุธยา เป็นอย่างน้อยจนกระทั่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยได้ปรับปรุงรูปแบบกรรมวิธีการขุดเงินให้เข้ากับ การใช้งาน วัสดุ และวัฒนธรรมของสภาพราชการขึ้นเป็นที่ยกเงินแบบต่าง ๆ ดังนี้

คือว่า ที่ขา ใบหลอดท้ายทอยของชุดน้ำเงินซึ่งขุดขึ้นเป็นชุดแบบต่าง ๆ ตามแบบนิยมอย่าง สยาม เช่น ที่ขาชุดจีน ที่ขาชุดไทย ที่ขาชุดญวน หรือที่ขาชุดถ้วยใด เป็นต้น แล้วแต่จะทำการพรรณ ขุดออกมา ซึ่งต่างจากที่ขา เครื่องท่อน หมายถึงอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ตามที่สามารถรับน้ำเงินใช้ประกอบใน การขนส่งก็ได้ เช่น ถังขากระเบื้อง ถ้วย จอด หรือขาที่เรียกว่า เป็นต้น

การจัดทำขุดเงินไทยขึ้นได้รับการออกแบบ คิดค้น และพัฒนาอุปกรณ์ขึ้นตามยุคสมัย ซึ่งจัดกลุ่มได้ ๘ แบบ คือ

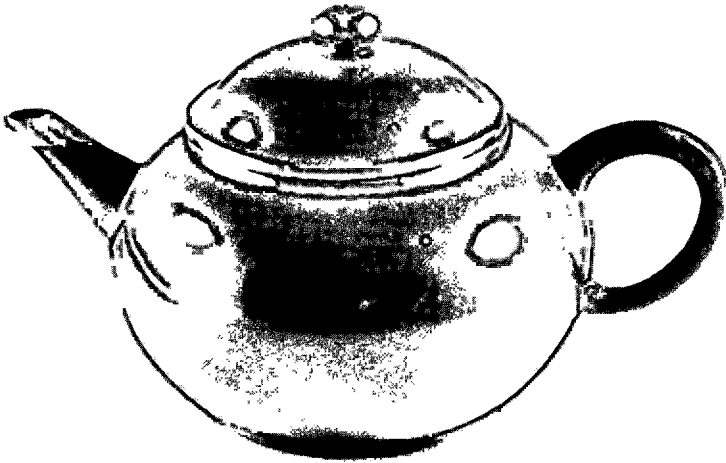
๑. ขุดปั้นท่อนถ้วยใบ ประกอบด้วยถ้วยที่มีฝาหนึ่งใบ ขึ้นจากจานรองหนึ่งใบ ทั้งหมด ตั้งในภาชนะรูปสี่เหลี่ยมหรือรูปวงรี กว้างหรือยาวหรือทรงเหลี่ยมทั้งนี้ถ้วยและจานรองปั้นไม่จำเป็นต้องมีรายแต่ยอกัน
๒. ขุดเครื่องท่อนมีขา เป็นที่ขุดซึ่งพัฒนาจากแบบแรก ใช้ถ้วยทรงถ้วยปากพิลิก ปากกว้าง ทรงระฆังคว่ำติดรองขึ้นขาแทนจาน โดยถ้วยและขาจะต้องเป็นลายเดียวกัน รวมถึงภาชนะรองขาหนึ่ง สูงขึ้นดล้วยกับอกนมม้าเครื่องแต่ง จึงเป็นที่ยกของขุดที่ขาตั้งถ้าว และท่อนถ้วยถ้วยตวงที่มีลาย เดียวกับถ้วยตวงที่ตั้งถ้วยตวงนั้นบนถ้วยตวงอีกทีหนึ่ง
๓. ขุดถ้วยสี่ ประกอบด้วยถ้วยตวงสี่ใบมีรูปและลายเดียวกัน มีฝาหรือไม่มีก็ได้ ขึ้นจาก หนึ่งใบมีจานรอง ซึ่งจานรองนี้ไม่จำเป็นต้องมีลายเดียวกับถ้วยตวง ทั้งหมดตั้งบนภาชนะรองทรงสี่
๔. ขุดถ้วย สี่มีหลักฐานว่าเกิดขึ้นประมาณรัชกาลที่ ๓ ถึงรัชกาลที่ ๔ เป็นที่ขุดซึ่งประกอบด้วยถ้วยถ้วยมีฝาหนึ่งใบ ถ้วยตวงไม่มีฝาใบตั้งซ้อนกันเป็นสองแถว ขึ้นจากหนึ่งใบมีจานรอง ทั้งชุดนี้ ทำรูปและลายเดียวกัน ตั้งบนภาชนะรองทรงสี่มีขนาดใหญ่มากแบบที่สลาย
๕. ขุดเครื่องท่อน ลักษณะพิเศษคือใช้ไม้กลึงหรือประดู่ขนาดเหมาะสม เป็นคานรองรับ เครื่องท่อนอย่างขุดมีขาหนึ่งใบ มีก้นเป็นรูปตลับ ขอบคานรองถ้วยถ้วย ถ้วยไม่มีฝาถ้วยใต้วง บนจานรอง หนึ่งใบนั้นมีความใหญ่กว่าอีกสามใบ เรียกว่า ถ้วยตม สำหรับรับเงินเข้า และที่ถักคือ ถ้วยถ้วยคานต้องเป็นลายเดียวกัน

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ศึกษานเรื่องเครื่องโต๊ะและถ้วยปั้น (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์สยาม, ๒๕๒๖) ๕๕  
 ๑. ขุดเครื่องท่อนมีขาแบบแรก มีหลักฐานว่าเกิดขึ้นประมาณรัชกาลที่ ๓ ถึงรัชกาลที่ ๔ เป็นที่ขุดซึ่งประกอบด้วยถ้วยถ้วยมีฝาหนึ่งใบ ถ้วยตวงไม่มีฝาใบตั้งซ้อนกันเป็นสองแถว ขึ้นจากหนึ่งใบมีจานรอง ทั้งชุดนี้ ทำรูปและลายเดียวกัน ตั้งบนภาชนะรองทรงสี่มีขนาดใหญ่มากแบบที่สลาย  
 ๒. ขุดเครื่องท่อนมีขา ลักษณะพิเศษคือใช้ไม้กลึงหรือประดู่ขนาดเหมาะสม เป็นคานรองรับ เครื่องท่อนอย่างขุดมีขาหนึ่งใบ มีก้นเป็นรูปตลับ ขอบคานรองถ้วยถ้วย ถ้วยไม่มีฝาถ้วยใต้วง บนจานรอง หนึ่งใบนั้นมีความใหญ่กว่าอีกสามใบ เรียกว่า ถ้วยตม สำหรับรับเงินเข้า และที่ถักคือ ถ้วยถ้วยคานต้องเป็นลายเดียวกัน  
 ๓. ขุดถ้วยสี่ ประกอบด้วยถ้วยตวงสี่ใบมีรูปและลายเดียวกัน มีฝาหรือไม่มีก็ได้ ขึ้นจาก หนึ่งใบมีจานรอง ซึ่งจานรองนี้ไม่จำเป็นต้องมีลายเดียวกับถ้วยตวง ทั้งหมดตั้งบนภาชนะรองทรงสี่  
 ๔. ขุดถ้วย สี่มีหลักฐานว่าเกิดขึ้นประมาณรัชกาลที่ ๓ ถึงรัชกาลที่ ๔ เป็นที่ขุดซึ่งประกอบด้วยถ้วยถ้วยมีฝาหนึ่งใบ ถ้วยตวงไม่มีฝาใบตั้งซ้อนกันเป็นสองแถว ขึ้นจากหนึ่งใบมีจานรอง ทั้งชุดนี้ ทำรูปและลายเดียวกัน ตั้งบนภาชนะรองทรงสี่มีขนาดใหญ่มากแบบที่สลาย  
 ๕. ขุดเครื่องท่อน ลักษณะพิเศษคือใช้ไม้กลึงหรือประดู่ขนาดเหมาะสม เป็นคานรองรับ เครื่องท่อนอย่างขุดมีขาหนึ่งใบ มีก้นเป็นรูปตลับ ขอบคานรองถ้วยถ้วย ถ้วยไม่มีฝาถ้วยใต้วง บนจานรอง หนึ่งใบนั้นมีความใหญ่กว่าอีกสามใบ เรียกว่า ถ้วยตม สำหรับรับเงินเข้า และที่ถักคือ ถ้วยถ้วยคานต้องเป็นลายเดียวกัน

๖. ชุดปั้นถ้วยสี่ เป็นวิธีคุมที่ชาในสมัยรัชกาลที่ ๕ ประกอบด้วยถ้วยตวงมีฝาขนาดเชิงอง ๔ ใบ มีปั้นขาหนึ่งคู่รองด้วยจานหนึ่งคู่เช่นกัน รองด้วยถาดกลม

๗. ชุดเครื่องโต๊ะ ถ้วยชงมีฝาหนึ่งคู่ ถ้วยตวงสี่ใบ ปั้นขาหนึ่งคู่รองด้วยจานคู่หนึ่ง ตั้งบนถาดกลม เครื่องชงที่คุมนี้มีหลายรูปหลายทรง ถ้วยชงเป็นรูปโถโสม ถ้วยตวงเป็นทรงโอบ่าง ถ้วยชงเป็นทรงจีบอบ่าง ที่ชานี้เป็นวิธีคุมในสมัยรัชกาลที่ ๕ เช่นกัน

๘. ชุดดาวล้อมเดือน เป็นวิธีคุมที่ชาในสมัยรัชกาลที่ ๕ ตั้งปั้นสายมีจานรองไว้ตรงกลาง ถาดกลม แล้วตั้งถ้วยตวงมีฝาแปดใบล้อมรอบ



ปั้นหู ทรงลูกแก้ว  
สีสวาด ปากเหลี่ยมทอง  
ศิลปะจีน สมัยราชวงศ์ชิง  
(พ.ศ. ๒๑๘๗-๒๔๕๔)

## ปั้นเม็งเงินจากอีซิง เมืองแห่งปั้นชา

จากคติความเชื่อที่ว่า ปั้นชาไม่ได้เป็นเพียงเครื่องชงเท่านั้น แต่รสชาจะดีเพราะชงด้วยปั้นที่ดี ปั้นชายิ่งเก๋ารสชาจับแล้วยิ่งดี ยิ่งนานวันสีของปั้นก็จะงามขึ้นไปอีก นี่จึงเป็นสาเหตุแห่งการเล่นปั้นในไทย ซึ่งมีอยู่สามแบบคือ *ปั้นจีน* *ปั้นไทย*<sup>๘</sup> ในขณะที่ปั้นจีนนั้นออกแบบโดยช่างจีนแล้วนำเข้ามา มีหลายรูปทรงเรียกตามอย่างไทย ได้แก่ ปั้นกันส้ม ปั้นระฆัง ปั้นผลมะพลับ ปั้นชมพู่ทราย ปั้นวงครุ ปั้นรูปหม้อค้อช้อย ปั้นรูปบาตร ปั้นบัวประสาน ปั้นเฟือง ปั้นรูปหม้อกรัน ปั้นระฆังตัด ปั้นรูปหม้อตาล ปั้นลำพู และปั้นตัดครึ่งข้างเต็ม ส่วนปั้นไทยนั้นออกแบบเองแล้วส่งไปผลิตที่เมืองอีซิงในจีน บางทีก็เรียก ปั้นอย่าง เพราะให้เอ่ไปทำ มีหลายรูปทรง ได้แก่ ปั้นบุ่ม ปั้นค้อช้อย ปั้นลูกแก้ว และปั้นรูปแมงดา ส่วนอีกประเภทนั้นไม่ว่าจะเป็นปั้นจีนหรือปั้นไทย หากมีการพลิกแพลงรูปแบบขึ้นเป็นของตนเองเรียกว่า *ปั้นดล*<sup>๙</sup> ซึ่งปั้นเหล่านี้เดิมทีของจีนผลิตเพียงสามสี คือ สีดำตบหมู สีส้มสุก และสีแดงชาด ส่วนปั้นสีขาวกับสีสวาดนั้น เป็นสีเฉพาะที่สั่งทำจากไทย<sup>๑๐</sup>

<sup>๘</sup> เรื่องเดียวกัน, ๖๘.

<sup>๙</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

<sup>๑๐</sup> เรื่องเดียวกัน, ๖๖.

ลักษณะของปั้นมีสองชนิดคือ ปั้นหูกับปั้นสาย ในขณะที่ *ปั้นหู* เป็นปั้นขาที่มีหูติดต่อดูด้านข้าง ใช้สอดนิ้วเข้าไปหยาบๆ มีขนาดเล็กเหมาะสำหรับการชิมชาหรือดื่มชาแบบกงฟูฉา<sup>๑๑๑</sup> มีหลายรูปทรง ส่วน *ปั้นสาย* เป็นปั้นขาที่มีเครื่องจับที่ติดข้างบน มีขนาดกลางไปจนถึงขนาดใหญ่<sup>๑๑๒</sup>

ปั้นในชุดชาจีนลายสิบสองนักษัตรนี้ เป็นปั้นหูทรงลูกแก้ว เนื้อดินละเอียด สีสวาด<sup>๑๑๓</sup> ผ่านการชักเงา<sup>๑๑๔</sup> และปากเหลี่ยมทอง ที่กั้นจารึกอักษรจีน ๗ ตัว เรียงลำดับจากแถวขวาไปซ้ายจากบนลงล่าง 山光吟人戶 孟臣 อ่านว่า *ซาน กวง หลิง เหวิน ฮู่ เมิ่งเฉิน*<sup>๑๑๕</sup> แปลว่า ภูสว่งเสียงแผ่วเบาลอยจากเรือน ลงนาม เมิ่งเฉิน แม้ว่าในประวัติศาสตร์ปั้นชาอันยาวนานจะกล่าวถึงช่างปั้นที่มีชื่อนามว่า ฮู่เมิ่งเฉิน (惠 孟臣) ซึ่งมีชีวิตอยู่ในช่วง พ.ศ.๒๑๖๔-๒๒๐๕<sup>๑๑๖</sup> สมัยจักรพรรดิเทียนฉีแห่งราชวงศ์หมิงจนถึงสมัยจักรพรรดิกังซีแห่งราชวงศ์ชิง ปั้นชาของท่านมีขนาดเล็กและประณีต มักนิยมใช้ในการชิมชาและการดื่มชาแบบกงฟูฉา<sup>๑๑๗</sup>

อย่างไรก็ตาม สำหรับปั้นใบนี้จัดอยู่ในกลุ่มของปั้นที่เรียกกันว่า ปั้นเมิ่งเฉิน ในสมัยรัชกาลรัชกาลที่ ๕ ต่อมาก็ยังเรียกกันว่า *ปั้นหม่งซิง* หรือ *ปั้นเมิ่งซิง* ตามสำเนียงอย่างแท้จิว ในปัจจุบันเรียกว่า *ปั้นเมิ่งเฉิน* ตามสำเนียงจีนกลาง<sup>๑๑๘</sup> ปั้นกลุ่มนี้นิยมจารอักษรเป็นข้อความที่ตัดตอนมาจากบทกวีโบราณ หรือไม่ก็เรียบเรียงขึ้นใหม่ให้มีนัยเชิงปรัชญา ที่เกี่ยวข้องกับความสุข สุนทรียภาพแห่งภูผาป่าไพร่ ซึ่งสอดคล้องกับอุดมคติของการดื่มชา ปั้นจีนที่เข้ามาในสยามโดยมากถ้าจารอักษรลงนามศิลปินว่า เมิ่งเฉิน มักไม่ไขงานของฮู่เมิ่งเฉินเสมอไป ส่วนใหญ่เป็นงานในช่วงราชวงศ์ชิง ซึ่งช่างปั้นที่ผลิตชิ้นงานนี้อาจเป็นลูกหลานที่ทำสืบต่อกันมา หรือช่างท่านอื่นที่ใช้ชื่อของเมิ่งเฉินมาจารลงปั้น เพราะเป็นศิลปินลือนาม ด้วยเงินเองมีชนนิยมในการสร้างงานล้อของเก่าเพื่อแสดงความเคารพหรือยกย่องงานชิ้นครู ปั้นเมิ่งเฉินจึงมีคุณภาพที่หลากหลาย และพบได้ตั้งแต่สมัยราชวงศ์ชิงจนกระทั่งปัจจุบัน<sup>๑๑๙</sup>

## ความหมายแห่งลวดลายสิบสองนักษัตร “จับยี่แซ่เสี่ย”

เครื่องกระเบื้องที่สั่งเข้ามาจากจีนนั้นมีอยู่ ๒ ประเภท คือ ประเภทแรกเป็นของจีน ซึ่งช่างจีนออกแบบทั้งรูปทรงและลวดลายส่งเข้ามาขาย ประเภทที่สองเป็นช่างไทยออกแบบแล้วส่งผลิตที่จีนตามความคิดของไทย เรียกว่า ให้อย่าง ความหมายแห่งลวดลายที่ปรากฏบนที่ชานั้นจึงอาจเป็นที่เข้าใจกันในหมู่นักศึกษา อย่างไรก็ตาม การตีความสัญลักษณ์ขึ้นอยู่กับความตั้งใจของช่างและพื้นฐานทางวัฒนธรรมระหว่างไทยกับจีน เช่นเดียวกับที่ชาชุดจีนลายสิบสองนักษัตรนี้ เป็นการผสมผสานระหว่างการออกแบบรูปทรงและลวดลายแบบจีน แต่ให้รองรับตามหน้าที่การใช้งานและรสนิยมอย่างไทยที่น่าเครื่องชาเหล่านี้มาคุมหรือจัดขึ้นมาเป็นชุด

<sup>๑๑๑</sup> วรวิทย์ วรภัทรากุล, *ปั้นอู่ชิงจากจีนสู่สยาม* (กรุงเทพฯ: คติ, ๒๕๕๕), ๗๘.

<sup>๑๑๒</sup> สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *เรื่องเดียวกัน*, ๖๗.

<sup>๑๑๓</sup> ปั้นสีสวาดคือ ไม่ใช่ปั้นสีดำ สีแดง หรือสีขาว

<sup>๑๑๔</sup> โดยปกติปั้นจะมีเนื้อด้าน ต่อเมื่อมาถึงเมืองไทยจึงมีการตกแต่งด้วยการชักเงาให้สวยงาม

<sup>๑๑๕</sup> ธนพันธุ์ ขจรพันธุ์ - อ่านแปล

<sup>๑๑๖</sup> วรวิทย์ วรภัทรากุล, *เรื่องเดียวกัน*, ๗๘.

<sup>๑๑๗</sup> *เรื่องเดียวกัน*, หน้าเดียวกัน.

<sup>๑๑๘</sup> ธนพันธุ์ ขจรพันธุ์, *สัมภาษณ์*. ๑๖-๑๗ มิถุนายน ๒๕๖๕.

<sup>๑๑๙</sup> วรวิทย์ วรภัทรากุล, *เรื่องเดียวกัน*, ๘๐.



เคลือบครามใต้เคลือบ



ภาพลัทธิสัญลักษณ์  
ลึบสองนักษัตร  
บนหลังฝาด้วยซง

สำหรับชุดน้ำชาจีน เป็นที่ชาแบบสยามที่เรียกว่า ชุดจีน<sup>๒๐</sup> ในหนึ่งชุดประกอบด้วยปั้นหู ถ้วยซงขนาดใหญ่มีฝา อ่างรอง ถ้วยตวงสี่ใบ และถาดรอง ลักษณะภายในเขียนลายครามได้เคลื่อน เป็นไม้มงคลประกอบกับบนกขนาดเล็กตามรูปแบบของลวดลายนกเกาะกิ่งบัว ส่วนด้านนอก เขียนหลายสีเหนือเคลือบเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ ประกอบด้วยกระรอก กระบือ เสือ กระต่าย มังกร งู ม้า แพะ ลิง ไก่ สุนัข และสุกร บ้างเดิน บ้างเหาะ ท่ามกลางถ่างุ่น พรรณไม้ เมฆหมอก และก้อนหิน ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ประจำลึบสองช่วยยามในหนึ่งวัน<sup>๒๑</sup> และในแต่ละปีจนครบรอบ ลึบสองปีตามคติความเชื่อของจีน

ดังปรากฏตามลำดับเวลาลึบสองช่วยยาม ดังนี้<sup>๒๒</sup>

- |                                       |  |
|---------------------------------------|--|
| ๑. ยามจื่อ เวลาชวด (๒๓.๐๐-๐๑.๐๐ น.)   | ๒. ยามฉั่ว เวลาฉุ (๐๑.๐๐-๐๓.๐๐ น.)     |
| ๓. ยามหยิน เวลาชาล (๐๓.๐๐-๐๕.๐๐ น.)   | ๔. ยามเหม่า เวลาเถาะ (๐๕.๐๐-๐๗.๐๐ น.)  |
| ๕. ยามเฉิน เวลามะโรง (๐๗.๐๐-๐๙.๐๐ น.) | ๖. ยามชื้อ เวลามะเส็ง (๐๙.๐๐-๑๑.๐๐ น.) |
| ๗. ยามอู่ เวลามะเมีย (๑๑.๐๐-๑๓.๐๐ น.) | ๘. ยามเว่ย เวลามะแม (๑๓.๐๐-๑๕.๐๐ น.)   |
| ๙. ยามเซิน เวลาวอก (๑๕.๐๐-๑๗.๐๐ น.)   | ๑๐. ยามโหย่ว เวลาระกา (๑๗.๐๐-๑๙.๐๐ น.) |
| ๑๑. ยามซวี เวลาจอ (๑๙.๐๐-๒๑.๐๐ น.)    | ๑๒. ยามไฮ่ เวลากุน (๒๑.๐๐-๒๓.๐๐ น.)    |

<sup>๒๐</sup> สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานเรื่องเครื่องโต๊ะและถ้วยปั้น, ๘๖-๘๗.

<sup>๒๑</sup> ๑๒ ช่วยยาม เท่ากับ ๒๔ ชั่วโมง

<sup>๒๒</sup> โฉวสี่แควเจียบ เว็ลลิวเวม ๑๒ นักษัตรลึบ (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๖) ๑๕-๑๖

ส่วนสิบสองนักษัตรประจำสิบสองปีนั้นก็ใช้สัญลักษณ์แบบเดียวกันคือ ๑. ปีชวด ธาตุน้ำ สัญลักษณ์เป็นหนู (鼠 - shǔ) ๒. ปีฉลู ธาตุน้ำ สัญลักษณ์เป็นกระบือ (牛 - niú) ๓. ปีขาล ธาตุไม้ สัญลักษณ์เป็นเสือ (虎 - hǔ) ๔. ปีเถาะ ธาตุไม้ สัญลักษณ์เป็นกระต่าย (兔 - tù) ๕. ปีมะโรง ธาตุไม้ สัญลักษณ์เป็นมังกร (龍 - lóng) ๖. ปีมะเส็ง ธาตุไฟ สัญลักษณ์เป็นงู (蛇 - shé) ๗. ปีมะเมีย ธาตุไฟ สัญลักษณ์เป็นม้า (馬 - mǎ) ๘. ปีมะแม ธาตุไฟ สัญลักษณ์เป็นแพะ (羊 - yáng) ๙. ปีวอก ธาตุเหล็ก สัญลักษณ์เป็นลิง (猴 - hóu) ๑๐. ปีระกา ธาตุเหล็ก สัญลักษณ์เป็นไก่ (雞 - jī) ๑๑. ปีจอ ธาตุเหล็ก สัญลักษณ์เป็นสุนัข (狗 - gǒu) และ ๑๒. ปีกุน ธาตุไฟ สัญลักษณ์เป็นหมู (豬 - zhū)

ลายสิบสองนักษัตรมีกล่าวถึงในตำนานเรื่องเครื่องโต๊ะและถ้วยปั้นว่า อยู่ในหมวดรูปสัตว์ ซึ่งเรียกว่า จัปยีแซเสีย<sup>๒๓</sup> เช่นเดียวกับที่เขียนบนถ้วยชง ถ้วยตวง และอ่างรองของที่ชาชุดจีนนี้ อย่างไรก็ตาม ลวดลายมีความเหมือนและต่างจากลายสิบสองนักษัตรของไทย กล่าวคือสัญลักษณ์ของปีฉลูตามคติไทยจะเป็นรูปโค แต่ในที่นี้วาดเป็นภาพกระบือ และมีสิ่งที่พึงสังเกตในลวดลายนี้ อีกประการหนึ่งคือ ช่างจีนได้วาดภาพกระรอกเป็นสัญลักษณ์ของปีชวดแทนรูปหนู ซึ่งลวดลายนี้ย่อมมีนัยสำคัญเป็นที่น่าสังเกตอย่างยิ่ง โดยปกติยามชวดและปีชวดตามคติของจีนนั้น มีสัญลักษณ์คือหนู (鼠) เช่นเดียวกับคติไทย และพบได้ทั่วไปในงานศิลปกรรมจีนตั้งแต่ยุคโบราณจนถึงปัจจุบัน ดังที่ปรากฏภาพสลักตุ่นสิบสองนักษัตรบนถ้วยทองคำจากซินเจียง และชุดหยกแกะสลักรูปสิบสองนักษัตรในสมัยราชวงศ์ชิง



ถ้วยทองคำตุ่นลายสิบสองนักษัตร พบที่เขตปกครองตนเอง  
ซินเจียง ศิลปะจีน พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔  
ที่มา : พิพิธภัณฑ์เมโทรโพลิแทน สหรัฐอเมริกา<sup>๒๔</sup>

สิบสองนักษัตร แกะสลักจากหยก  
ศิลปะจีน สมัยราชวงศ์ชิง (พ.ศ. ๒๑๘๗-๒๔๕๔)  
ที่มา : พิพิธภัณฑ์เมโทรโพลิแทน สหรัฐอเมริกา<sup>๒๕</sup>

<sup>๒๓</sup> สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานเรื่องเครื่องโต๊ะและถ้วยปั้น, ๑๐๗.

<sup>๒๔</sup> The Metropolitan Museum. Stem Cup. [Online]. Retrieved 5 June 2022, from <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/60787>

<sup>๒๕</sup> Heber R. Bishop, *The Heber R. Bishop Collection of Jade and other Hard Stones* (New York: The Metropolitan Museum of Art, 1909), 78. ; *Twelve Animals of the Chinese Zodiac 18<sup>th</sup>-19<sup>th</sup> century*. [Online]. Retrieved 5 June 2022, from: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/42102>

ในขณะเดียวกันก็ปรากฏว่า มีการใช้ภาพกระรอกในงานศิลปกรรมจีนต่าง ๆ มาตั้งแต่สมัยราชวงศ์หมิง (พ.ศ. ๑๙๑๑-๒๑๘๗) จนถึงสมัยราชวงศ์ชิง (พ.ศ. ๒๑๘๗-๒๔๕๔)<sup>๒๖</sup> และที่สำคัญมักปรากฏคู่กับพวงองุ่นเสมอ นั่นแสดงให้เห็นว่ามีการนำภาพกระรอกกับพวงองุ่นเป็นสัญลักษณ์แทนปีชวดควบคู่ไปกับการใช้รูปหนูเรื่อยมา ความหมายอันลึกซึ้งที่ถูกซ่อนไว้ในภาพกระรอกบนเถาองุ่นแทนภาพหนูสำหรับปีชวดบนที่ชาชุดนี้ อาจกล่าวได้ว่ามีถึงสองนัยด้วยกัน ประการแรกเป็นการเล่นคำในภาษาจีน เพราะคำว่า กระรอก เรียกว่า ช่งสุ่ (松鼠) แปลตรงตัวว่า หนูสน<sup>๒๗</sup> ดังนั้นในมุมมองของศิลปกรรมจีน ทั้งกระรอกและหนูจึงถือเป็นสิ่งเดียวกันสามารถใช้แทนกันได้ ประการที่สอง นอกจากกระรอกจะเป็นสัญลักษณ์ของปีชวดได้แล้ว ในคติจีนเชื่อว่า กระรอกมีความสามารถในการสืบพันธุ์สูงและพวงองุ่นก็เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์<sup>๒๘</sup> เมื่อนำมารวมกันจึงมีความหมายที่ปรารถนาให้มีบุตรชายหลายคน รวมถึงหลานชายจำนวนมากจากรุ่นสู่รุ่นด้วย ซึ่งถือเป็นเรื่องสำคัญมากในวัฒนธรรมจีน ที่ให้ความสำคัญกับการมีทายาทสืบสกุล

## ลาดชา ยี่ห้อ “ไถงวน”

ลาดทองเหลืองสำหรับที่ชาชุดจีนลายสิบสองนักษัตรนี้ ตกแต่งลวดลายรอบลาดด้วยภาพมงคลตามคติความเชื่อของจีน ด้านบนลาดโดยรอบจำหลักลายค้ำคาวที่มุมผนังลาดทั้งสี่ร้อยเรียงกับเส้นไข่มุก ลายกึ่งกับปลาท่ามกลางสาหร่าย นกเกาะกิ่งไม้ และเห็ดหลินจือ บนพื้นหลังลายส่วี่สติกะ

ความหมายของลวดลายค้ำคาวที่มุมทั้งสี่ของลาดหมายถึง โชคลาก เพราะคำว่า ฝู เป็นคำพ้องเสียงระหว่างค้ำคาวกับคำว่าโชคลากในภาษาจีน<sup>๓๐</sup> ถัดมาเป็นภาพนกเกาะกิ่งไม้ หมายถึง ความสุขสดชื่น ส่วนภาพสัตว์น้ำท่ามกลางสาหร่ายและไม้น้ำ มีทั้งปลาหลี ปลาทองและกึ่ง กำลังแหวกว่ายท่ามกลางคลื่นน้ำ สาหร่าย และไม้น้ำ ประกอบไปด้วยความหมายมงคลหลายอย่างกล่าวคือ กึ่งมีลำตัวงอทำให้สามารถติดตัวไปได้ไกล มีแต่ความสมหวัง ไม่มีอุปสรรคใด ๆ มาขวางกั้น<sup>๓๑</sup> ถัดมาคือปลาหลี ซึ่งพ้องเสียงกับคำว่ากำไร และยังมีความเชื่อที่ว่า ปลาหลีกระโดดข้ามประตูสวรรค์



นักษัตรปีชวด รูปคนครึ่งกระรอกถือพวงองุ่น ศิลปะจีน สมัยราชวงศ์ชิง (พ.ศ. ๒๑๘๗-๒๔๕๔) ที่มา : พิพิธภัณฑ์เมโทรโพลิแทน สหรัฐอเมริกา<sup>๓๒</sup>

<sup>๒๖</sup> Ron Fuch II, Reeves Museum of Ceramics, *Squirrels and Grapes on the Dinner Table*, 10 April 2020. [Online]. Retrieved 10 February 2022, from <https://columns.wlu.edu/squirrels-and-grapes-on-the-dinner-table/>

<sup>๒๗</sup> ธนพันธุ์ ขจรพันธุ์-อ่านแปล

<sup>๒๘</sup> Ron Fuch II, Reeves Museum of Ceramics, *Squirrels and Grapes on the Dinner Table*, 10 April 2020. [Online]. Retrieved 10 February 2022, from <https://columns.wlu.edu/squirrels-and-grapes-on-the-dinner-table/>

<sup>๒๙</sup> The Metropolitan Museum, *Zodiac Figure: Rat*. [Online]. Retrieved 20 December 2021, from <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/44675>

<sup>๓๐</sup> พรพรรณ จันทโรนานนท์, ฮก ลก ชิว โชคลาก อายุยืน (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๓๗) ๒๕.

<sup>๓๑</sup> เรื่องเดียวกัน, ๓๓.





ภาตทองเหลือง ศิลปะจีน ราชวงศ์ซิง พุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕

กลายเป็นมังกร แสดงถึงความอดสาหะและอวยพรให้มียศศักดิ์ในเร็ววัน<sup>๓๒</sup> ส่วนลายปลาทอง  
ว่ายน้ำท่ามกลางสาหร่ายและไม้น้ำมีความหมายว่า ทองและหยกเต็มบ้าน<sup>๓๓</sup> ส่วนเห็นดลนิจือ  
บนหิน มาจากความเชื่อที่ว่า มีสรรพคุณทางยารักษาโรคได้ จึงหมายถึงความมีอายุยืน ซึ่งลวดลาย  
มงคลเหล่านี้ตั้งอยู่พื้นหลังลายสวัสดิกะที่ต่อเนื่องกันไปไม่มีต้นและปลาย ซึ่งมีความหมายตรงกับ  
คำว่า หมื่น หมายถึงทุกเรื่องมากมายเหลือคณานับ<sup>๓๔</sup> นับเป็นความชาญฉลาดของช่างผู้ผูก  
ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นการอวยพรให้มีโชค ลาก อายุยืน และสมปรารถนาตลอดไปนั่นเอง นอกจากนี้ลาย  
สวัสดิกะต่อเนื่องกันไปโดยรอบภาตแล้ว ตรงกลางกันภาตมีตราประทับคู่หนึ่งประกอบด้วย  
ตราอักษรไทย “โลงวน” กับตราอักษรจีน 泰原 อ่านว่า ไท่หยวน<sup>๓๕</sup> ตามสำเนียงจีนกลาง  
ผลิตภัณฑ์ทองเหลืองของห้างนี้ ผลิตโดยช่างจีนในไทยและจำหน่ายในตลาดไทยเท่านั้น

<sup>๓๒</sup> เรื่องเดียวกัน, ๓๒.

<sup>๓๓</sup> จิตรรา ก่อรัตนเกียรติ, บ่วง-สื่อ-อยู่-อี ทุกเรื่องให้สมปรารถนา (กรุงเทพฯ: แสงดาว, ๒๕๕๘) ๗๑.

<sup>๓๔</sup> จิตรรา ก่อรัตนเกียรติ, บ่วง-สื่อ-อยู่-อี ทุกเรื่องให้สมปรารถนา, ๖๕.

<sup>๓๕</sup> ธนพันธุ์ ขจรพันธุ์ - อ่านแปล

### สรุป

ซึ่งหากพูดถึงลายลักษณ์อักษรของข้าพเจ้า “จับยี่แยกลี” นี้ จัดเป็นตัวอย่างที่ดีของที่ข้าพเจ้าประพันธ์ ซึ่งได้รับคณาธิปไตยในหมู่ผู้นิยมหรือของชาวต่างถิ่นของตั้งแต่เมื่อครั้งแรกเริ่มแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จนถึงรัชกาลที่ ๕ เป็นผลงานที่รับสละสลักแห่งอันเป็นเลิศทางคำกลอนกลอนเป็นพระและแห่งผลิตเครื่องละครเรื่องอันถือชื่อของฉิม ฝรั่งเศษกับผู้มีปัญญาอันน้อยแต่สละสลวยอย่างใหม่ ออกมาเป็นหนังสือพิมพ์ครั้งแรกของชาติที่เอเพียงปล้นขมทางดีจนความงาม แต่ยังมีภาพให้อ่าน รุ่งเรืองผู้สนใจได้ศึกษาด้วยดีไปส่งเทวโณไรย์จักรผลิตและผลิตความเชื่อระหว่างวัฒนธรรมของตลอดยุคสมัยนี้มาแต่บัดนี้ไปเบื้องหน้า อย่างรอบด้านยิ่งด้วย

## บรรณานุกรม

จิตรา ก่อันทเกียรติ. บ่วง-สือ-อยู่-อี ทุกเรื่องให้สมปรารถนา. กรุงเทพฯ: แสงดาว, ๒๕๕๘.

โจวเซี่ยวเทียน. เปิดตำนาน ๑๒ นักษัตรจีน. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๖.

ตำราราชานุกาฬ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ตำนานเรื่องเครื่องโต๊ะและถ้วยปั้น. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์  
มิตรสยาม, ๒๕๒๗.

ชนพันธุ์ ขจรพันธุ์. สัมภาษณ์. ๑๖-๑๗ มิถุนายน ๒๕๖๕.

พรพรรณ จันทโรนานนท์. ฮก ลก ชิว โชค ลาก อายุยืน. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๓๗.

วรวิทย์ วรรณทรกุล. ปันอิ้งจากจีนสู่สยาม. กรุงเทพฯ: คติ, ๒๕๕๕.

Heber R. Bishop, *The Heber R. Bishop Collection of Jade and other Hard Stones* (New York: The  
Metropolitan Museum of Art, 1909), 78.

Ron Fuch II, Reeves Museum of Ceramics, *Squirrels and Grapes on the Dinner Table*, 10 April 2020.  
[Online]. Retrieved 10 February 2022, from <https://columns.wlu.edu/squirrels-and-grapes-on-the-dinner-table/>

The Metropolitan Museum. *Stem Cup*. [Online]. Retrieved 5 June 2022, from <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/60787>

The Metropolitan Museum, *Zodiac Figure: Rat*. [Online]. Retrieved 20 December 2021, from <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/44675>

*Twelve Animals of the Chinese Zodiac 18<sup>th</sup>-19<sup>th</sup> century*. [Online]. Retrieved 5 June 2022, from:  
<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/42102>